

HET GARNIZOEN VAN OOSTENDE EN DE CHOLERA-EPIDEMIE VAN 1854 (1)

door **Freddy HUBRECHTSEN**

In september 1854 was het garnizoen van Oostende als volgt samengesteld (2) :

1. Eenheden van het 7e Linierregiment dat verdeeld lag over Oostende en Brugge
2. Staf en 3e Bn van het 12e Linierregiment
3. De 16e Batterij Vestingsartillerie van het 3e Artillerieregiment
4. De militaire Infirmierie
5. De militaire Bakkerij
6. Het bureau van de Genie
7. Het Plaatscommando

Dit betekende een getalsterkte van om en bij de 1.000 man op een bevolking van 15.602 zielen te Oostende.

Cholera-alarm

In de zomer van 1854 bevond Europa zich in de greep van een verschrikkelijke cholera-epidemie. Italië, Spanje, Groot-Brittannië, Turkije, Griekenland, Zwitserland, Oostenrijk, Zweden, Rusland... weinig landen ontsnapten aan de gesel (3).

Enkele cijfers :

Parijs : 4-8 tot 24-8 : 2.138 doden
25-8 tot 7-9 : 1.418 doden

Londen : 2-9 tot 9-9 : 2.050 doden

Het Franse leger in Turkije : op 10.000 man vallen er 2.000 doden en 4.000 man zijn uitgeput door de diarree die de cholera met zich meebrengt m.a.w. slechts 40% van dit contingent is nog (beperkt) operationeel

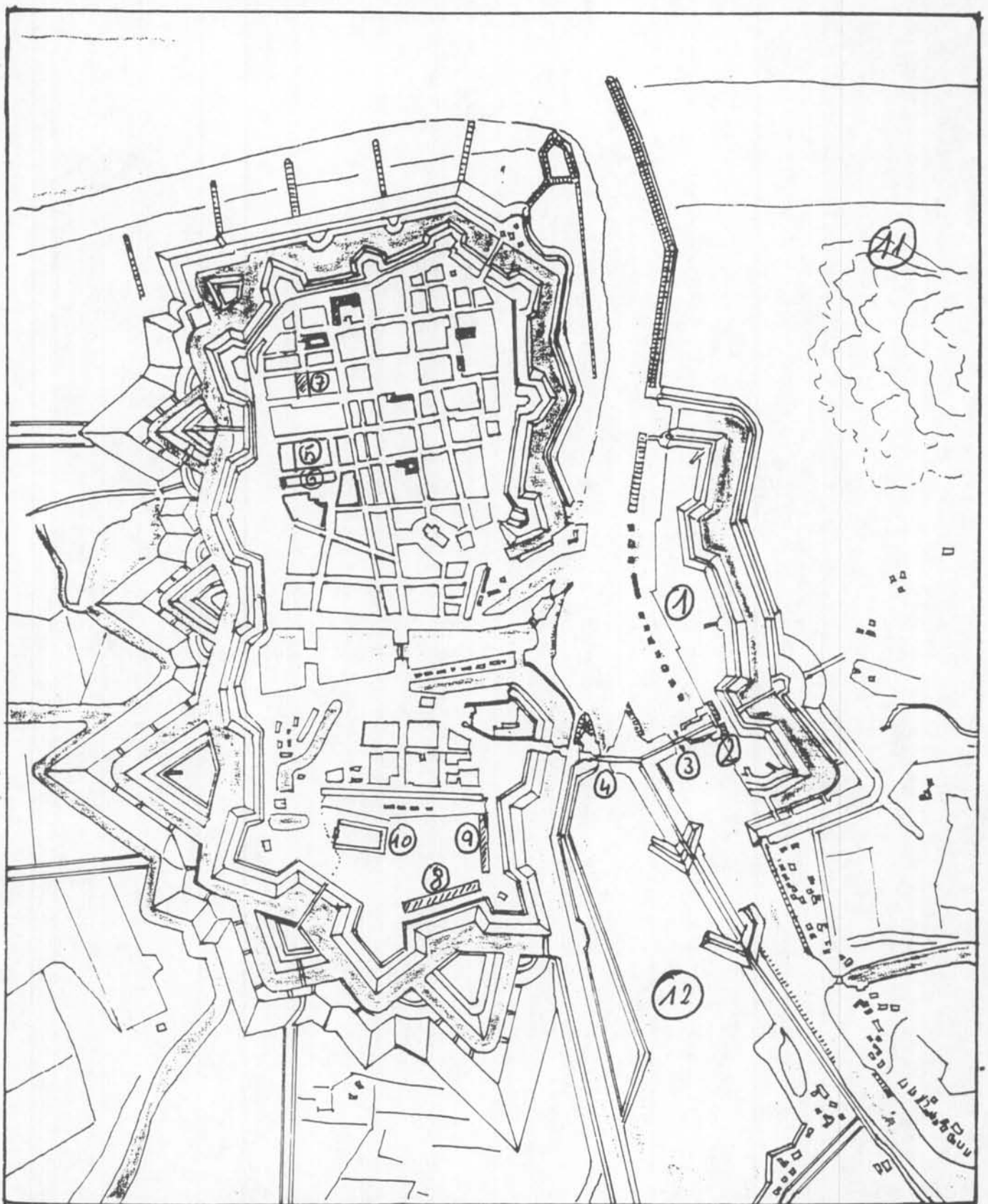
Ook België ontsnapt er niet aan en de garnizoensteden zeker niet. Van deze laatsten werd Oostende het sterkst getroffen met een snelheid en een intensiteit die niemand kon voorzien.

1 september 1854

Dr. VAN DEN ABEELE, regimentsgeneesheer van het 12e LinieRegt, die de medische leiding van de militaire infirmierie van Oostende waarneemt, meldt aan de plaatscommandant dat die morgen om negen uur de soldaat Fredericus TYTGAT, van het 3e Bn van het 12e LinieRgt, aan de gevolgen van cholera overleden is in de infirmierie. Nog twee andere soldaten van dezelfde eenheid zijn met identieke symptomen opgenomen.

Het 12e Li was met dienst op het Kroonwerk op de oosteroever.

Diezelfde dag nog meldt de plaatscommandant, kolonel Martin LASERRE (4), dit aan de provinciecommandant te Brugge met de bijkomende bemerking dat hij vernomen heeft dat de officier en enkele manschappen van het detachement dat het fort Napoleon bezet eveneens sterke

1. Kroonwerk	5. Militaire infirmerie	10. Kazerne-hospitaal
2. Kazerne v.h. Kroonwerk	6. Gesticht voor oude vrouwen	11. Fort Napoleon
3. Militaire sluis met daarachter Slijkens en het kanaal Brugge - Oostende	7. Burgerhospitaal	12. Spuikom
4. Franse sluis	8. Grote kazerne	
	9. Kleine kazerne	

Vesting Oostende 1823

F. Gevaert
fig 31

symptomen van dezelfde ziekte vertonen. Het fort had een bezetting van ongeveer 30 man waarvan elke dag 12 man wachtdienst moesten uitvoeren. Dit betekende geen twee nachten op drie rust (5). De Aziatische cholera kwam dus inderdaad vanuit het Oosten het garnizoen binnenvallen. Kolonel LASERRE verzoekt tevens dringende assistentie van een derde geneesheer. De Intendancedienst van de provincie verleende hem toestemming tijdelijk verplegend burgerpersoneel te recrutereren. Ook de stedelijke autoriteiten werden op de hoogte gebracht.

2 september 1854

De plaatscommandant brengt de minister van oorlog op de hoogte dat er op 16 opnames reeds vijf sterfgevallen te betreuren zijn. Al het personeel, directeur, geneesheren en verplegers werken zonder enige rust. Hij verzoekt nogmaals dringend om een geneesheer en om de verdubbeling van het aantal verplegers. Volgens de bestaande richtlijnen zijn er immers 4 verplegers per cholera-patiënt nodig. Op de oproep voor tijdelijke verplegers hadden zich slechts 2 burgers gemeld die niet lang na aankomst terug verdwenen zohaast zij vernamen welk werk zij moesten verrichten. Er mocht dan beroep gedaan worden op 10 soldaten-vrijwilligers. Twee artilleristen meldden zich onmiddellijk.

In zijn nota aan de minister meld LASSERRE dat de epidemie eveneens in de stad heerste maar dat men de zaken stil hield om de vreemdelingen niet af te schrikken.

De hygiënische maatregelen in het garnizoen werden rigoureuus verscherpt en 18 zieken werden reeds vanuit de infirmerie naar het militair hospitaal van Brugge overgebracht om plaats te maken voor aankomende cholera-patiënten.

Dienstdoende aalmoezenier VAN DE CASTEELE verlaat omzeggens de infirmerie niet meer.

3 september 1854

Er werden onmiddellijk drie verplegers uit respectievelijk de militaire hospitalen van Antwerpen, Brussel en Namen naar Oostende afgedeeld om er tijdelijk dienst te verrichten.

Het verplegend personeel dat speciaal voor de cholera-patiënten wordt ingezet ontvangt dubbele soldij.

Het militair hospitaal van Brugge ontvangt versterking in nachtlegerinsgoed vanuit het MH Gent en de infirmerie van Ieper moet stand-by blijven om eventueel niet-cholera-patiënten uit Brugge op te vangen.

De plaatscommandant en de burgemeester onderhouden van zeer nabij verbinding met elkaar waarbij bvb de verkoop van onrijp fruit verboden wordt en het in beslag genomen fruit wordt onmiddellijk in zee gestort.

4 september 1854

Dr. VLEMINCKX, inspecteur-generaal van de militaire gezondheidsdienst, komt ter plaatse vergezeld van een naamgenoot, bataljonsgeneesheer VLEMINCKX.

De generaal vermeld in zijn verslag dat hij nauwelijks de infirmerie was binnengekomen toen hem de ernst van de toestand reeds duidelijk werd. Het ging inderdaad om de Aziatische Cholera in zijn verschrikkelijkste vorm die ongelooflijk snel toegeslagen had en reeds een groot aantal soldaten weggemaaid had.

Het spektakel dat zich voor zijn ogen afspeelde was schrijnend. Het gebouw was te beperkt in oppervlakte en had te weinig verluchtingsmogelijkheid. Het geheel was trouwens helemaal niet voorbereid op deze catastrofe en was slechts minimaal voorzien van het nodige.

Het was een dooreenander van je welste...

Bataljonsgeneesheer VLEMINCKX verzocht om in Oostende te blijven en Dr. VAN DEN ABEELE en de apotheker LAROCHE bij te staan. Hij kon hier gebruik maken van zijn ervaring opgedaan tijdens de cholera-epidemie te Brussel in 1849.

5 september 1854

's Middags waren er 45 cholera-patiënten aanwezig en 43 anderen werden later nog binnengebracht. er waren sedert het begin reeds 21 soldaten overleden.

De inspecteur-generaal verzocht de minister zo snel mogelijk een administratieve kracht te sturen om de directeur van de infirmerie CRISPIELS (die zelf een ziek kind had) bij te staan die het alleen ook niet kon bijhouden. Op de oproep van de plaatscommandant waren 50 soldaten-vrijwilligers opgekomen om het verplegend personeel, waarvan er reeds 2 overleden waren, bij te staan en te vervangen.

Als het al materieel spaak liep op dat ogenblik had Dr. VLEMINCKX niets dan woorden van lof voor de toewijding van het personeel. Hij gaf ook toelating de niet cholera-patiënten naar Brugge af te voeren op de mogelijk snelste en minst bureaucratische manier. Twee geëvacueerden waren echter reeds besmet vòòr de opname te Brugge met alle gevolgen vandien (6).

Op vraag van de Portugese hertog van Carera, die VLEMINCKX toevallig ontmoette en die hij over de toestand in de stad informeerde, begaf hij zich tot bij de koning van Portugal die in de stad verblijf hield en kon hem overtuigen de stad met de eerste vloed te verlaten waarop de koning zich onmiddellijk aan boord van zijn schip begaf.

Na een bezoek aan alle kazernes en een vergadering met de plaatscommandant en de plaatselijke korpscommandant schreef Dr. VLEMINCKX nog om 21.30 u een brief aan de minister van oorlog waar hij uitdrukking gaf aan zijn grote bezorgheid. Zes soldaten stierven tijdens zijn aanwezigheid in de infirmerie. Deze beschikte over 99 bedden en er waren reeds 88 patiënten opgenomen.

Hij verzocht om onmiddellijke terugtrekking van het bataljon van het 12e Linie uit de stad, een beperkte vervanging door het 7e Linie uit Brugge en de overbrenging van de 16e batterij vestingsartillerie uit de artilleriekazerne (omgeving van de huidige Platformstraat) naar het Hazegras om deze kleine kazerne, de enige waar geen cholera-geval werd vastgesteld, als bijhuis van de infirmerie te kunnen gebruiken. Hij adviseerde tevens het Fort Napoleon te evacueren.

De stad had reeds het gesticht voor oude vrouwen, dat vlak naast de infirmerie gelegen was, ter beschikking gesteld.

In de loop van de avond arriveerde nog een leerling-geneesheer uit het militair hospitaal van Brussel als versterking (nog twee leerlingen-geneesheren en een apotheker kwamen later toe). Hoofdgeneesheer TALLOIX werd door de minister naar Oostende gestuurd om de algemene leiding van de medische dienst op zich te nemen.

6 september 1854

De directeur van de fortificaties van Gent meldt aan zijn inspecteur-generaal welke voorstellen en beslissingen Dr. VLEMINCKX genomen heeft en deelt mede dat de commandant van de Genie van Oostende er de aandacht van de plaatscommandant heeft opgevestigd dat er twee maatregelen te nemen waren door de provinciegouverneur op aanbeveling van de provinciecommandant :

1. Het water in het kanaal Oostende-Brugge moet op normaal niveau gebracht worden
2. De spuikom en het bassin achter de militaire sluis moet op de hoogst mogelijke capaciteit gebracht worden.

De laagwaterstand in deze periode van het jaar gaf telkenjare aanleiding tot ziekten gezien deze tot stilstaand wateren konden gerekend worden en de meeste kazernes in de omgeving gesitueerd waren.

7 september 1854

Vijf overlijdens.

Inspecteur-generaal Dr. VLEMINCKX is nog steeds tegenwoordig en telegrafeert aan de minister dat de toestand van het personeel zorgwekkend evolueert.

Een hoofdverpleger en twee andere worden eveneens slachtoffer. Ook de soldaten-vrijwilligers verzwakken. Hij laat onmiddellijk een hoofdverpleger en vier hospitaalzusters uit Brussel naar Oostende komen waar zij in het burgerhospitaal (gelegen in de Weststraat - huidige A. Buylstraat) een onderkomen vinden.

Ook cholera-patiënten moeten reeds naar Brugge afgevoerd worden wegens plaatsgebrek.

8-9 : vier overlijdens maar het aantal opnames begint af te nemen. 9-9 : vier overlijdens.

10 september 1854

Vier overlijdens.

De plaatscommandant vraagt nogmaals versterking door verplegers. Van de negen verplegers, ingegrepen de drie die reeds als versterking waren gekomen, was er één overleden en vier waren ziek. Reeds vijf hulpverplegers waren overleden. Hij kon nog met moeite aanvulling krijgen en deze van het eerste uur waren oververmoeid en wensten naar hun eenheid terug te keren.

Het lijste ging verder : 11-9 : vier overlijdens, 12-9 : drie; 13-9 : één; 14-9 : 0; 15-9 : één. Het hoogtepunt was duidelijk voorbij ! Vanaf 19 september kwamen geen nieuwe cholera-gevallen meer bij en op 23 september werd het laatste cholera-overlijden genoteerd.

Op 14 oktober brengt de militaire medische dienst verslag uit aan de minister betreffende het aantal cholera-gevallen in de onderscheiden garnizoenen (beperkte lijst) :

Van 1 tot 30 september : Oostende 156 militairen uit de kazernes	53 overlijdens
<u>20</u> verplegers (vaste en tijdelijke)	<u>6</u> id
totaal 176	59 id

Van 5 tot 26 september : Brugge	57 komende van Oostende	22 overlijdens
	2 verplegers (vaste en tijdelijke)	1 id
	<u>9</u> vanuit het garnizoen	<u>5</u> id
totaal	68	28 id

Van 16 sep tot 13 okt : Doornik : 88 gevallen waarvan 43 overlijdens

Van 21 aug tot 13 okt : Gent : 31 gevallen waarvan 9 overlijdens

Van 23 sept tot 12 okt : Luik : 26 gevallen waarvan 9 overlijdens

Macaber detail : een verpleger van het militair hospitaal Brussel overlijdt er aan een chronische maag- en leverontsteking als gevolg van de vermoeidheid en de harde werkomstandigheden die hij te doorstaan had tijdens de cholera-epidemie te Oostende waarheen hij was afgedaald.

Op 9 november betaalt de militaire infirmerie aan de administratie van de armentehuizen van Oostende 96,-francs voor voedingskosten van de hospitaalzusters uit het militair hospitaal Brussel tijdens hun verblijf in het burgerhospitaal.

De medailleregen kon niet uitblijven en per KB van 26-10-1854 werden alle geneesheren, de apotheker, en de dienstdoende aalmoezenier verermerkt in de Leopoldsorde.

De directeur van de infirmerie, de leerling geneesheren en alle verplegers en vrijwilligers ontvingen respectievelijk de gouden, zilveren en vergulde "medaille van de epidemie", ingesteld door het KB van 12 oktober 1846.

Ook de schrijnwerker die de doodskisten vervaardigde dacht er een medaille aan over te houden, hij richtte althans een verzoekschrift in die zin aan de koning. Maar gezien hij reeds jaren doodskisten leverde (tijdens de epidemie voor 406 frank) en gezien hij in die periode o.a. het dichtnagelen van de doodskisten aan de verplegers overliet en geen voet in de ziekenzalen gezet had, zat er voor hem geen extraatje aan vast.

Wat de behandeling van de patiënten betreft zullen wij het hier kort houden.
Enkele voorbeelden door de geneesheren beschreven (7) :

Het toedienen van opwekkende middelen had desastreuze gevolgen. Ricinus-olie om het half uur aan zieken in zeer slechte toestand gaf voor twee onder hen een absoluut negatief resultaat maar de overlevenden genazen vlugger dan de anderen.

Het verstrekken van opgewarmde Sherry, puur of gemengd met alcohol en één enkele keer gemengd met "poivre cubèbe" was catastrofaal voor de zieken : de meesten geraakten in een delirium, velen stierven zonder bij kennis te komen, enkelen werden razend en vertoonden alle symptomen van een hersenvliesontsteking. Die aan de gevolgen ontsnapten gingen een lange en moeizame herstelperiode tegemoet.

Er werden natuurlijk ook andere behandelingen geprobeerd die betere resultaten gaven maar het was eerder gissen dan echte wetenschap.

Het was wachten op de ontdekking van de cholera-bacil in 1884 door Robert KOCH om efficiënte behandelingsmethoden te ontwikkelen naast de preventieve hygiënische maatregelen.

-
- (1) - Koninklijk Legermuseum, inventaris 14 - Gezondheidsdienst en Rode Kruis 1831-19144, doos 10/1.
 - Ivan VAN HYFTE : Toen de cholera-bacil nog niet was ontdekt. De cholera-epidemie van 1849 en 1854 (De Plate - maart 1998).
 - Jaarverslag van de stad Oostende over 1854 en 1866.
 - La Feuille d'Ostende nr. 3743 van 5 oktober 1854.
 - (2) - Annuaire Militaire 18-10-1853.
 - A. MASSART : Historique du 12e Régiment de Ligne, Tome I, 1830-1914.
 - (3) - Archives Belges de la Médecine Militaire, Tome XIV, 2e semestre 1854, p.282-284 en 364-366.
 - (4) - LASERRE Martin Nicolas Antoine, kolonel van de infanterie, komt op 18-03-1854 van het plaatscommando Mechelen naar Oostende waar hij plaatscommandant wordt. Met pensioen op 14-11-1859. Wordt op 16-12-1858 door de koning van Portugal vereremerekt als "Officier in de Orde van de Toren en het Zwaard" wegens zijn houding tijdens de cholera-epidemie van 1854 (persoonlijk dossier).
 - (5) - Archives Belges de la Médecine Militaire, Tome XVII, 1856 _ Extraits des rapport semestriels des hôpitaux et infirmeries militaires - année 1854 (suite) p. 149-156.
 - (6) - Archives Belges de la Médecine Militaire, Tome XVI, 1855 - Rapport des hôpitaux et infirmeries sur 1854 - p. 30-35.
 - (7) - Archives Belges de la Médecine Militaire, Tome XVII, 1856 - o.c. ibid en Tome XVIII, - 1856 p. 5-9 : LACOSTE, De la méthode stimulante employée à l'hôpital de Bruges pendant l'épidemie de choléra de 1854.